

Een vamp, een kamp

'Ontmoetingen/Begegnungen' brengt moderne ku

'Ontmoetingen/
Begegnungen'
luidt de titel van
een manifestatie
waarbij
Nederlandse
kunstenaars in
Noord-Duitse
kerken, en hun
Duitse collega's in
Groninger kerken
exposeren.

Ondanks grote
verwantschap in
kerkarchitectuur
en landschap pakt
het project aan
beide zijden van
de grens zeer
verschillend uit.

Soms is er een
dialoog, soms
legt de kunst het
af tegen de kerk.

Verslag van vijf
'ontmoetingen'.

Door Rob de Kam

Werk van Gert Sennema in Norden.

Ontmoeting 1. Norden

Ze heeft een missie, de vrouwelijke suppoost die de wacht houdt bij de houten beelden van Gert Sennema in de Ludgerikirche in het Duitse Norden. De bezoeker heeft zijn voet nog niet over de drempel gezet of de suppoost begint ongevraagd met een bondige uitleg over de motieven van de kunstenaar. Een beginnend verweer – een mens kijkt graag eerst rustig rond voor hij voorgelicht wordt – komt te laat, bin-

nen tien tellen is de bezoeker geïnformeerd over het feit dat Gert Sennema zich in zijn werk heeft laten inspireren door de in de kerk aanwezige heiligenbeelden, met name een beeld van de heilige maagd Maria. Over het motief van de ongevraagde uitleg hoeft de bezoeker niet lang na te denken. Het moet Sennema's schaars geklede houten vamp zijn, die, leunend op een stalen bureau, enorm haar best doet wulps te wezen ten overstaan van het beeld van een gesluisde vrouw. Er zou eens iemand aanstoot aan kunnen nemen in dit Godshuis!

De ijver van de suppoost komt voort uit de

zelfde angst die nog voor nifestatie *Ontmoetingen* in Norden tot een banvloeiende naaktschilderijen werden daar in een kerkmuseumdorp de deur van de kunstenaar bakzeil hield. Het werk presenteert. Welke ontmoeting misschien leren.

In de Ludgerikirche van Norden niet de vamp die indertijd ook door Sennema verwerkt met een daarop lijkend zijn uit één stuk hout gestraalt een merkwaardig baby vent geen expliciete de vamp, de ontmoeting kelt tot nadenken.

Ontmoeting 2, Thesinge

Ook in het kerkje van Thesinge, meldt zich ongevraagd doet het voorzichtig en nederig. Het is de kunstenaar vergoelijken, maar slecht. Als daar behoefte aan bescheiden aan toe. En die wat doen de schedels van slachtoffers in dit vriendelijk. Kunstenaar Herbert zijn woonhuis uit op het gerhate, een plek die de naam Armando 'een schone noemen. In het dorp was den lang een dependant tieldenkamp Neuengamme g. tijd stierven 188 gevangenen. Nederlanders. Tot vijftienbedroevend weinig over volwassen inwoners die weet van de gruwelijke gen liever. Müller had daardoor in de geschiedenis meer dan vijftien jaar 'be-

Centraal staan in Thesinge tale tekeningen van scheurkort na de oorlog zijn op zo een heel speciale ontmoeting de doden van Engerhate slachtoffers van de aarde dwijnen, maar met dit eigenheid toch weer naar dus Müller, die tijdens d

nen tien tellen is de bezoeker geïnformeerd over het feit dat Gert Sennema zich in zijn werk heeft laten inspireren door de in de kerk aanwezig heiligenbeelden, met name een beeld van de heilige maagd Maria. Over het motief van de ongevraagde uitleg hoeft de bezoeker niet lang na te denken. Het moet Sennema's schaars geklede houten vamp zijn, die, leunend op een stalen bureau, enorm haar best doet wulps te wezen ten overstaan van het beeld van een gesluierde vrouw. Er zou eens iemand aanstoot aan kunnen nemen in dit Godshuis!

De ijver van de suppoost komt voort uit de-

zelfde angst die nog voor het begin van de manifestatie *Ontmoetingen/Begegnungen* in Cloppenburg tot een banvloek leidde. De zeer kuise naaktschilderijen van Tom Hageman werden daar in een kerk in het plaatselijke museumdorp de deur gewezen. Jammer dat de kunstenaar bakzeil haalde en daar nu ander werk presenteert. Wie ongewenst is, kan een ontmoeting misschien maar beter annuleren.

In de Ludgerikirche van Norden is het intussen niet de vamp die indruk maakt, maar een ook door Sennema vervaardigde stoel. De zitting met een daarop liggende mollige baby zijn uit één stuk hout gehakt, het materiaal straalt een merkwaardige zachtheid uit. Deze baby vent geen expliciete boodschap uit, zoals de vamp, de ontmoeting met het beeld prikkelt tot nadenken.

Ontmoeting 2, Thesinge

Ook in het kerkje van Thesinge, een dag eerder, meldt zich ongevraagd een gids. Maar hij doet het voorzichtig en met de beste bedoelingen. Het is de kunstenaar zelf, die niets wil vergoelijken, maar slechts wil verduidelijken. Als daar behoefte aan bestaat, voegt hij er bescheiden aan toe. En die behoefte is er. Want wat doen de schedels van concentratiekampslachtoffers in dit vriendelijke kerkje? Dat zit zo. Kunstenaar Herbert Müller kijkt vanuit zijn woonhuis uit op het Ost-Friese dorpje Engerhufe, een plek die de Nederlandse kunstenaar Armando 'een schuldig landschap' zou noemen. In het dorp was in 1944 twee maanden lang een dependance van het concentratiekamp Neuengamme gevestigd. In die korte tijd stierven 188 gevangenen, onder wie 47 Nederlanders. Tot vijftien jaar geleden was er bedroevend weinig over het kamp bekend. De volwassen inwoners die getuige waren geweest van de gruwelijke gebeurtenissen, zwen liever. Müller had daar geen vrede mee en dook in de geschiedenis. Inmiddels is hij al meer dan vijftien jaar ' bezig' met Engerhufe.

Centraal staan in Thesinge zijn monumentale tekeningen van schedels die in Engerhufe kort na de oorlog zijn opgegraven. Müller wil zo een heel speciale ontmoeting creëren met de doden van Engerhufe: "Men wilde dat die slachtoffers van de aardbodem zouden verdwijnen, maar met dit eerbetoon hoop ik hun eigenheid toch weer naar voren te halen", aldus Müller, die tijdens de voorbereidingen te

mp en een swastika

derne kunst in oude Groninger en Duitse kerken

Werk van Herbert Müller in Thesinge.

st die nog voor het begin van de ma-
Ontmoetingen/Begegnungen in Clop-
tot een banvloek leidde. De zeer
ktschilderijen van Tom Hageman
aar in een kerk in het plaatselijke
orp de deur gewezen. Jammer dat
naar bakzeil haalde en daar nu an-
presenteert. Wie ongewenst is, kan
oeting misschien maar beter annu-

derikirche van Norden is het intus-
vamp die indruk maakt, maar een
Sennema vervaardigde stoel. De zit-
een daarop liggende mollige baby
én stuk hout gehakt, het materiaal
merkwaardige zachtheid uit. Deze
geen expliciete boodschap uit, zoals
de ontmoeting met het beeld prik-
denken.

Ontmoeting 2, Thesinge

t kerkje van Thesinge, een dag eer-
zich ongevraagd een gids. Maar hij
porzichtig en met de beste bedoelin-
s de kunstenaar zelf, die niets wil
en, maar slechts wil verduidelijken.
e behoefte aan bestaat, voegt hij er be-
nan toe. En die behoefte is er. Want
de schedels van concentratiekamp-
s in dit vriendelijke kerkje? Dat zit
enaar Herbert Müller kijkt vanuit
nuis uit op het Ost-Friese dorpje En-
en, maar slechts die de Nederlandse kunste-
ando 'een schuldig landschap' zou
n het dorp was in 1944 twee maan-
en dependance van het concentra-
eugamme gevestigd. In die korte
en 188 gevangenen, onder wie 47
ers. Tot vijftien jaar geleden was er
d weinig over het kamp bekend. De
inwoners die getuige waren ge-
de gruwelijke gebeurtenissen, zwe-
Müller had daar geen vrede mee en
e geschiedenis. Inmiddels is hij al
vijftien jaar ' bezig' met Engerhafe.
staan in Thesinge zijn monumen-
ngen van schedels die in Engerhafe
oorlog zijn opgegraven. Müller wil
el speciale ontmoeting creëren met
van Engerhafe: "Men wilde dat die
s van de aardbodem zouden ver-
naar met dit eerbetoon hoop ik hun
toch weer naar voren te halen", al-
c, die tijdens de voorbereidingen te

Kunst in kerken

De Stichting Circuit organiseert sinds 2000 sa-
men met de Stichting Oude Groninger Kerken
tentoonstellingen in de rijk met historische
kerken gezegende provincie Groningen. Voor
het project *Ontmoetingen/Begegnungen* zocht
de stichting contact met instellingen in Ost-
Friesland en het Emsland. Het resultaat is een
serie van dertien exposities en installaties in
twaalf kerken in en rond de zustersteden Ap-
pingedam en Aurich.

horen kreeg dat een van de slachtoffers van
Engerhafe uit het vlak bij Thesinge gelegen
Garmerwolde afkomstig was.

Ontmoeting 3, Solwerd

De ontmoeting in Solwerd is er een die bijna
niet tot stand komt. Want waar ligt de kerk
van Solwerd? Een Damster in de binnenstad
weet van niks. Iemand anders wijst de weg,
maar die leidt slechts naar de Solwerderweg
in Appingedam. Een bewoonster van die
straat moet lang nadenken. Dan toch daagt er
iets: "Ja, na de rotonde links, geloof ik." Pas na
het nodige zoekwerk blijkt dat ze gelijk had:
verscholen in het groen, aan het eind van een
smal klinkerpad, blijkt inderdaad een fris ge-
restoreerd kleinood te liggen. Veel bezoek-
ers zijn er deze middag nog niet geweest,
meldt kunstenaar Kriso ten Doornkaat. Het
kerkje was niettemin haar eigen keus: "Mijn
grafiek heeft licht nodig en hier zijn grote ra-
men. Bovendien wilde ik absoluut niet in een
katholieke kerk exposeren. Ik heb zes jaar in
Oostenrijk gewoond, een zeer katholiek land,
en ik weet dat dat altijd problemen oplevert."
Niet dat ze een hekel aan Oostenrijk heeft.
Een gravure van een geknevelde berggeit die
met moeite de lokroep van de Alpen weer-
staat, tekent haar heimwee. Van Noord-Duit-
sers moet ze bovendien niet veel hebben:
"Weet je waarom die geen bomen in hun tuin
laten groeien? Omdat ze een hekel hebben
aan de bladeren die op hun glad geschoren ga-
zon vallen." Een serie gravures van koeien-
schedels maakte vorig jaar deel uit van een in
Aurich getoond kunstwerk dat de Oost-Friese
mentaliteit attaqueerde ('gras en koeien, veel
meer heb je er niet'). Ze vond het een sterk
werk, 'maar niemand begreep het'. Nu toont

ze de koppen als zelfstandig werk. Ook los van
de context overtuigt haar fantasievolle, fijn
gedetailleerde grafiek.

Ontmoeting 4 en 5, Bingum

De vrijwilligster in de Matthäikirche van het
vlak bij Leer gelegen Bingum is blij met haar
bezoeker. Die blijkt de eerste van de middag.
Terwijl buiten leden van wat een Pinksterge-
meente lijkt hun religieuze blijdschap uitju-
belen, heerst binnen in het kerkje serene
stilte. Aan de muur een bescheiden aantal
doeken van Sarianne E. Breuker. Zij liet zich
inspireren door Staphorster tradities, Hol-
landse roots die doorgaans in beeldende kunst-
kringen niet op veel aandacht mogen reke-
nen. Het resultaat oogt harmonisch, maar ook
weinig opwindend. Een schilderij van moeder
met kind en duif zou moeiteloos een blij-
vende plek in deze nog functionerende kerk
kunnen krijgen, Waarschuwend uitleg over-
bodig.

Gelukkig heeft Bingum nog een andere ont-
moeting in petto: namelijk met het werk van
Jos Steenmeijer. De vrijwilligster gaat voor
naar de los staande kerktoeren en opent de
deur. In de lege ruimte dreunen voetstappen
op de vloer van een hoger gelegen verdieping.
Spannend. Een wankel trapje biedt uitzicht
op de bron van het geluid: geen mensen maar
een machine die een rad met vier laarzen rond
laat draaien op de vloer. Het zijn geen monni-
ken die hier rondwandelen mediteren, de
vier bruine legerlaarzen doen onmiskenbaar
denken aan de vorm van een swastika. Dat
was niet de bedoeling, zo begrijpen we, maar
ja, dit is een ontmoeting in Duitsland.

■ WAAR? WANNEER?

De manifestatie 'Ontmoetingen/Begegnungen' is in
de deelnemende kerken op zaterdag- en zondagmid-
dag van 13.00 tot 17.00 uur te bezichtigen en duurt
nog tot en met 27 juni. De entree is gratis, behalve in
Marienhafte en Cloppenburg, waar de exposities deel
uitmaken van een museum. Met name de deelne-
mende kerken in Duitsland liggen eigenlijk te ver uit
elkaar. Wie iets wil meemaken van 'Ontmoetingen-
/Begegnungen' kiest het best voor de regio Appinge-
dam, waar vijf kerken dicht bij elkaar liggen. Meer
info: www.ontmoetingen.org

4-6-04